

УДК 711.424

Віктор Проскуряков
м.Львів, Україна

АНАТОМІЯ ТА ІДЕОЛОГІЯ ОГЛЯДІВ-КОНКУРСІВ ДИПЛОМНИХ ПРОЕКТІВ ВИПУСКНИКІВ АРХІТЕКТУРНИХ ШКІЛ УКРАЇНИ кінця XX – початку XXI століть

© Проскуряков В., 2003

У статті висвітлено концепцію формування ідеології національного огляду-конкурсу кращих дипломних проектів випускників архітектурних шкіл України кінця XX – початку XXI століть.

Щоб оцінити конкурсно-оглядові справи і у вищій архітектурній школі в Україні, виявити інтеграційні, ентропійні, прогресивні процеси – слід зазирнути в роки перед 1992 роком – роком, коли представники українських архітектурних шкіл вперше після проголошення Незалежності нашої Держави зібралися у Львові і вирішили, що повинні створити свій національний конкурс. Хоча б тому, що деякі тенденції в нашій національній оглядово-конкурсній діяльності набули динаміки вже тоді: "...кількість проектів на тему "житло", на жаль, зменшилась. Суттєво змінилась і номенклатура типів житла, соціальний портрет якого формувався роками і здавалося б, стабілізувався на довгі роки". Чи: "Від огляду до огляду неухильно падає зацікавлення до промислової архітектури. Це пов'язано з тим, що виробничо-технічні показники (виплавка сталі, видобуток вугілля і інше), які, як нам здавалось, визначали рівень розвитку суспільства, відступають перед більш пріоритетними проблемами – соціальними, економічними, етичними". Це з аналізу стану архітектурної освіти за результатами огляду-конкурсу в м.Полтава в 1990 році [1, с.11-12], [2, с.6]. Або ж із рецензії на конкурс в Самарканді: "...про те, що відрізняло конкурс від попередніх: Естонія, Латвія, Литва, Молдова та Грузія відмовилися брати у ньому участь", "Кількість проектів зменшилась... Вперше огляд став платним", "Науково-архітектурна палітра розширилась, і нікого вже не дивує проект церкви чи костелу, проект синагог і мечетей, спокійно сприймаються проекти будинків у космосі. Але, на жаль, це ще не означає наявності сучасного архітектурного мислення... Цьогорічний конкурс був аж ніяк не вищий у творчому розумінні, ніж попередній, полтавський. Це, звичайно, можна пояснити й виправдати тим станом величезної плутанини й розгубленості, яку більшість викладачів-педагогів, мистецькі й архітектурні школи в цілому переживають нині..." [2, с.4-5], [6, с.4-5]. Ці тенденції проглядалися і раніше, наприклад, за результатами огляду-конкурсу в Кишиневі: "...Серед робіт, представлених інститутами, найслабшими є роботи, що присвячені темі "житло" ...Відсутні нові підходи в вирішенні містобудівельних завдань, відсутні ансамблі в проектах житлових районів і комплексів..." [4, с.76]; також "...мало представлено проектів масового будівництва: шкіл, дитячих садків, бібліотек, лікарень та ін." [4, с.77]. Або: "Дещо вражає наявність робіт, виконаних в дусі постмодернізму, архітектурної течії, яка в світі вже відходить..." [4, с.78], "недоліком огляду являється недопустимо мала кількість робіт на тему нового міста або нового містобудівельного комплексу". "Перехід проектних організацій на госпрозрахунок вже привів до суттєвих скорочень замовлень на випускників архвузів і факультетів. Потреба в архітекторах

скорочується. Ця потреба в майбутньому проявиться на рівні розвитку економіки значно вищому, ніж сучасний. Але це буде нескоро. Поки ж проєктні організації більше занепокоєні щоденними турботами, а не загальними перспективами розвитку архітектури". Таке звернення до оглядів-конкурсів, що передували національним українським, зроблено мною свідомо і зовсім не для того, щоб висвітлити тільки проблеми останніх років попередньої ідеологічної формації в галузі архітектурної освіти. Було багато і позитивних тенденцій, наприклад, що "Освіта, таким чином, трансформується з додатку виробництва і прикладної сфери діяльності в головний вид – відтворення людини як соціально-історичного і культурно-сформованого суб'єкта, тобто в духовне виробництво", "криза техніцистичного підходу призвела до зміни орієнтирів, висунула в якості найцікавіших для майбутніх архітекторів теми – соціально-культурні й історико-мистецькі." "Архітектурні школи продовжують пошуки свого шляху, опираючись на національні, етнічні джерела", "...архітектурна освіта в наш час в основному вірно визначила провідну мету: розвиток духовного потенціалу особистості, підготовка до творчої професійної діяльності на засадах загальнолюдських цінностей, гуманістичних ідеалів, національних культурних традицій, етичних норм, досягнень сучасних науки і техніки", "на добре слід оцінити появу зацікавлення до розробки дитячих будинків для дітей різного віку, реконструкції історичних районів міст, гуманного ставлення до історичного середовища, контексту, бажання зберегти культурну спадщину", "... всі школи без винятку, що брали участь у конкурсі і в кулуарах, і під час роботи комісій, стверджували, що зараз, коли Союз розпався і йде неминуча переоцінка соціальних та культурних цінностей, треба вибрати такий напрямок співпраці, щоб дати змогу розвиватися національним архітектурним школам, і водночас зберегти все те цінне, що нас в останні роки збагачувало" [3, с.4]. "Важливим фактором слід вважати те, що особливу групу складають проєкти, в яких переважає аналітична частина і теоретичне обґрунтування планувальних рішень" [4, с.78], "В розділі реставрації значно розширився діапазон тематики. Поряд із проєктами реставрації пам'яток, все більше уваги приділяється проблемі "пам'ятка і середовище" [4, с.79]. "Необхідність і своєчасність розкріпачення ініціативи архітектурних шкіл підтверджують щорічні огляди дипломних проєктів" [4, с.88]. Усе сказане ілюструє, що свою оглядову діяльність українські архітектурні школи вже тоді розпочали зовсім не в концептуально визначених умовах. З попередніх років в дипломному проєктуванні продовжувалися інерційні архітектурно-освітні процеси. Чимало було робіт, розрахованих на хвилинний конкурсний успіх, з досить умовною, примітивною мовою, надуманістю і безпідставністю деяких творчих методів. У перші роки утвердження свого власного огляду-конкурсу при участі в СНДовських заходах, проєктам українських шкіл доводилося витримувати, і навіть боротися із тиском зі сторони "громадської" референтури, яку продовжували очолювати спеціалісти, котрі прийшли до неї десятки років тому, до того ж, у переважній більшості, з Москви.

Ось чому перше, що постановили наші школи тоді, у Львові, це те, що ми "повинні створити свій національний конкурс, в якому не було б місця фальші, зверхності одних над другими, і всього іншого непотребу, яким був просякнутий (особливо в останні роки існування СРСР) колишній Всесоюзний огляд-конкурс дипломних робіт".

Ця перша зустріч-форум, ініційована деканом Б.Черкесом та заступником В.Проскуряковим і підтримана старійшинами школи: професорами А.Рудницьким, І.Середюком, Р.Липкою, отримала назву "Перша архітектурна Бесіда". Слово "архітектура" вказувало на фах і скерованість проблем, а "Бесіда" – на надію і розвиток спілкування в майбутньому. Мені здається, що в той час у Львові ми ніби започаткували спілкування з ознаками огляду. Були представлені роботи всіх архітектурних шкіл України в широкій жанровій, пошуковій.

навчальній палітрі – дипломні, курсові, експериментальні. Спілкування відбувалося в етичній і невимушеній атмосфері. Ми всі разом вперше в Україні сформували виставку своїх дидактичних, наукових, творчих праць. Тобто започаткувалося те, чого ніколи не було і не могло бути на колишніх всесоюзних оглядах-конкурсах. Чому так?

А тому, що форма під назвою “огляд-курс дипломних робіт студентів-випускників архітектурних шкіл” була найсприятливішою саме для московської “центральної” школи архітектури. Вони закінчували навчання, і відповідно, проводили дипломні захисти на шість місяців швидше, ніж усі інші, а попередні огляди працювали в середовищі цієї школи без нас. Цей люфт у півроку (всі вчилися тоді 5 років, МАРХІ 5,5 років) надавав московським дипломникам час для доведення своїх робіт до “світового рівня”. Ще й специфічними методами. Одиниці тоді були обізнані з “винаходом” московської архітектурної школи – комплексними бригадами студентів, що підтягували роботи учасників конкурсу. Представники Спілки архітекторів СРСР, що приїжджали разом із цією школою на огляди, намагалися контролювати всіх інших. Так само діяла фахова преса, що висвітлювала конкурсну діяльність виключно з орієнтацією на радянську столицю. Постійно заохочувалися Прибалтійські школи, які чомусь в Москві асоціювалися із “Заходом”, і час від часу школи Кавказького регіону, як представників всього іншого світу. Нас же постійно повчали, якою в Україні повинна бути архітектура й освіта.

На “Бесіді” було запропоновано одностайно відмовитися від школярського методу оцінки такої важливої сфери діяльності, як архітектура. Було декларовано, що у творчості й відкриттях повинно йтися не про ярлики, призи і регалії для одних і байдужість та неувагу до праці інших. Найголовніше в таких виставках – створення можливості вчитися один в одного, незалежно від напрямку архітектурної школи.

Уперше експозиція не носила уніфікованого характеру, матеріали огляду були представлені в довільній формі: чи то креслення, ескізи, чи то фотографії, тексти, ксерокси. Так само, вперше в огляді експонувалися, крім дипломних проєктів, студентські конкурсні пошукові та курсові роботи, навіть експозиції-звіти творчих майстерень [5].

Теми дипломних проєктів засвідчували обсяг творчих зацікавлень і напрямки майбутньої діяльності молодих українських архітекторів: “Планування та забудова парку в м.Богуславі”, “Мій будинок – будинок моїх друзів”, “Реконструкція Собору Успіння Пресвятої Богородиці в м.Полтаві”, “Проект міського парку” (м.Харків), “Реконструкція-збудова Харкова XVII-XVIII століть”, “Ательє майстра”. Привернув увагу на виставці пошук сучасних архітектурних форм у курсових роботах студентів Харківського інженерно-будівного інституту за темою “Християнський храм”.

Додамо, що наслідки проведення Архітектурної Бесіди викликали велику зацікавленість професорів та викладачів Краківської політехніки, які брали участь у Міжнародному симпозиумі “Урбаністично-архітектурні проблеми міст Галичини”, який відбувся з ініціативи Архітектурного факультету ЛПІ у Львові й Тисовці вже після закінчення Бесіди.

Уже в 1993 році відбувся ще один якісний прорив у розвитку і становленні національного конкурсу. Його фундатором став Архітектурний факультет Київського інженерно-будівного інституту, тепер уже Національного університету, при активній діяльності професорів О.В.Кащенко та В.О.Тимохіна Головною умовою конкурсу була праця над конкретними архітектурними і містобудівними проблемами Києва.

Конкурс відбувався у два тури. До першого допускалися всі, хто зголосився. Це представники архітектурних шкіл Києва, Львова, Одеси, Харкова, Дніпропетровська, а також Москви, Саратова, Казані, Томська, Єревана. До другого туру мали допускатися лише кращі проєкти. Але представлені роботи були такої якості, що до другого туру пройшли всі, а шість проєктів відзначено дипломами [7, с.6].

Та головним було не це. Кияни організували роботу так, що керівники творчих колективів могли прослідковувати формування і роботу журі, що працювало відкрито й нейтрально. Його очолював Головний на той час архітектор Києва Ю.Песковський, а членами були президент Української Академії Архітектури професор В.Штолько, директор Київського інституту Діпромист В.Білоконь, проф. М.Дьомін та інші відомі фахівці. У другому турі учасникам було запропоновано протягом двох-трьох днів розробити попередні проекти часткової реконструкції та благоустрою однієї з найстаріших вулиць Києва – Костельної. Завдання це надзвичайно складне, бо проєктанти мали поєднати велич Софіївського собору і вишуканість Олександрівського костелу з будинками у стилі модерн, конструктивізму, забудови п'ятдесятих років. Проєктні пропозиції мали б стати органічною частиною строкатого архітектурного полотна цієї частини Києва.

З шістдесяти студентів і тринадцяти викладачів сформувалося сімнадцять творчих груп, які й представили на розгляд журі свої проєкти. Усі вони були надзвичайно цікавими й оригінальними, сповненими нових ідей. Але гран-прі отримав проєкт, оцінений і фахівцями, і мешканцями вулиці Костельної – робота львівських студентів-архітекторів О.Бальмич, С.Шкілера і Ю.Ніколаєва. Саме цей проєкт відповідав бажанню замовників відтворити повноцінне міське середовище. Авторам вдалося зберегти життєвий простір вулиці, який складають подвір'я, сквер, брами, мансарди і підвальні простори, надати їм, де була можливість, видовищності, ярмарковості. За основу ж бралися потреби мешканців вулиці [8, с.7].

Українська Академія Архітектури до основного призу додала ще й свій – за найкраще науково-теоретичне обґрунтування роботи. Друге місце посіли москвичі, а третє – казанці. Три заохочувальні премії – у киян. Конкурс підтвердив, що в Україні є своя, з оригінальним обличчям, національна архітектурна школа. А формальна й організаційна сторони київського заходу мали всі елітні риси такої діяльності, відпрацьованої у світовій практиці" [9, с.3-5].

Безперечно, досягти такого рівня тільки в оглядах-конкурсах неможливо. Тому слід визнати, що деякі аспекти такої діяльності відпрацьовувалися і в інших архітектурних конкурсах нашими викладачами і студентами. На конкурсах Квадріенале у Празі, Бієнале у Софії, та конкурсі OTIS ELEVATOR, на міжнародних конкурсах "Хабітат", на конкурсах архітектурних шкіл Північної Америки (ACSA), "Майбутнє Баухаузу" в Німеччині, конкурсі "Український баварський дім у Києві", "Sikon" у Вільнюсі, Литва й багатьох інших [11, с.10-11]. Але саме огляд-конкурс дипломних проєктів постійно залишався найважливішим саме тому, що був скерований суто на студенську молодь і зорієнтований на універсальні, а не на вузькопрофесійні рішення.

У 1994 році конкурс проходив у Дніпропетровську. Придніпровська академія зробила ще один важливий крок. Саме цій школі під проводом проф. О.Мирошниченка – вічна йому пам'ять – вдалося консолідувати під гаслом студентського огляду-конкурсу консолідувати всі архітектурно-творчі сили нашої держави: школи, Спілку, Академію. Студентський конкурс став найголовнішим заходом архітектурної діяльності в Україні. Ось-ось мала народитися і Перша Українська Архітектурна Хартія, адже відбувалися заходи і на плавзасобах (пригадаймо собі Афіньську!).

Також пройшла апробація Єдиного гран-прі, що присуджувався одній, дійсно найкращій, студентській дипломній роботі.

Наступним був Харків. Зусиллями організаторів широко залучено адміністрацію міста, подолано адміністративні відмінності й умовності між двома харківськими архітектурними школами і, за ініціативою професора В.Мироненка, вперше в Україні створено альянс з іншими навчальними закладами, наприклад, Художньо-промисловим інститутом. Тобто

Харківська школа показала, що проблеми освіти можна вирішувати тільки шляхом об'єднання зусиль усіх зацікавлених організацій, закладів, осіб. Експозиція дипломних робіт складалася з 70-ти проектів, які підготували дев'ять архітектурних шкіл. Гран-прі в цьому році було присуджено випускниці О.Грязській (керівник – доцент В.Чернов) з Харкова за проект “Громадсько-культурний центр в Харкові”.

Дипломами I-го ступеня нагороджені Ассі Ясер Мухамед (керівник – доцент В.Гавриш) за роботу “Універсальний комплекс в Бейруті” та В.Журавльов (керівники – професори В.Васильєв і С.Петров) з Харкова, також роботи з Дніпропетровська, Полтави, Української академії мистецтв з Києва та інших шкіл. Були нагороди і спеціальні дипломи від Української Академії Архітектури, Співки архітекторів України. На високому рівні представлені роботи львівської школи, хоча їх кількість через певні непорозуміння була на третину меншою, ніж могла б бути.

Та помилковим мені видається те, що ми знову почали робити конкурс лише дипломних робіт, серед яких присуджувалися тільки один гран-прі, кілька дипломів першого чи другого ступенів, заохочувальні дипломи. А як бути з усіма іншими? Невже їх роботи менш цікаві, неактуальні? Тим більше, що конкурсанти вже не студенти, а дипломовані спеціалісти.

Далі. Якщо ми організували конкурс, то що тоді означала квота нагород, а ще більше коливання квоти. І це все на тлі колосальної мозаїки робіт за спеціальністю, проблематикою, засобами висвітлення.

Та й справа була не в самих нагородах, а у механізмі їх присудження. Якщо конкурс шкіл, то, мабуть, у журі повинні були бути представники всіх шкіл.

Крім того, ми привозили велику кількість робіт і за кілька хвилин були не в змозі правильно висвітлити найкращі характеристики конкурсних проектів. Не могло цього зробити і журі, яке, на жаль, у Харкові, в деяких випадках, проігнорувало висновки фахових секцій, що призвело до непорозумінь і непередбачених ситуацій.

Суджу по собі. Як я можу стосовно так званого “харківського” проекту нав'язувати такі поверхові думки, як наприклад, “Ви, на мій погляд, робите не так”, “на мою думку, в цій плямі замало кольору”, “цього я не розумію”, “тут у вас в композиції щось вимирає” і т.ін. Так само мені не потрібні повчання подібного типу, як мені вчити і проектувати у Львові.

Та й саме поняття “огляд” не відображало суті. Оглядати було що, але не було кому. Адже були присутні тільки харківські студенти.

У подальших оглядах-конкурсах, V-ому в Одесі і VI-ому в Києві, були спроби вирішити недоліки і розвинути започатковані традиції. Наприклад, одесити взагалі скасували квоту нагород, щоб зняти творчі тертя і в підсекціях, і в журі. Саме цим кроком організатори V-ого огляду, Архітектурний інститут ОДАБА на чолі з проф. В.Уреньовим, продемонстрували повну абстрактність диференціації нагород на студентських оглядах-конкурсах. Викладачі – представники шкіл – виявилися неготовими до осмислення творчого аспекту огляду-конкурсу: оцінювання самої архітектури. Адже переважна більшість вважала, що головною складовою конкурсу є не генерація архітектурних ідей, думок в проектах, а силове, кулуарне проштовхування “своїх проектів”, “своєї школи” нагору, до нагород. І коли така необхідність відпала, то конкурс в Одесі миттєво перетворився у спокійний огляд.

Архітектурний факультет КНУБА в 1997 році в межах щорічного огляду зумів провести аж два конкурси! Один конкурс, параметри, ідеологію і концепцію якого кияни відпрацювали ще в 1993 році, під назвою “Берег лівий, берег правий”, був знову розрахований і на українські, і на закордонні студентські команди (наприклад, з Бельгії, яка, до речі, і стала переможницею). Саме цей конкурс у межах огляду-конкурсу і був тим найважливішим успіхом у

конкурсній справі. Адже тільки така форма і надає можливість реально оцінити інтелектуальний, фаховий, творчий потенціал тієї чи іншої архітектурної школи. Кияни зробили це вдруге, на що за усі 11 років оглядів не спромоглася більше жодна національна школа. Паралельно в Києві, в КНУБА, відбувся і огляд-конкурс в “кольорах”, близьких до напрацьованих у минулому. Журі не завжди толерантно ставилося до рішень комісій, що працювали в секціях, а окремі члени журі лоббіювали деякі проекти “своїх” чи “споріднених” шкіл і керівників. Втратою для оглядового руху слід вважати і розвиток тенденцій, які, на мою думку, є помилковими. Це поблажливе ставлення і завищення оцінок проектів так званим “малим” архітектурним школам, які нібито працюють у більш складних, в порівнянні з іншими, регіональних, політичних, ідеологічних, правових, кадрових, економічних умовах.

Найдивнішим, як на мене, був, і ще тепер залишається, факт того, що ці школи звертаються постійно за допомогою, так-так, ви не помиляєтеся, виключно в час проведення огляду. І дуже-дуже рідко по допомогу методичною літературою, курсами лекцій, гостьовими професорами-лекторами, у залученні своїх педагогів і студентів до проектних семінарів, проектних воркшопів, студій.

У мою бутність в адміністрації спочатку АРФ, а тепер ІАРХ НУ “Львівська політехніка” до нас по допомогу від “таких шкіл” звернулися один тільки раз – це від Кримської академії природоохоронного та курортного будівництва попросили поділитися навчально-методичною літературою. І все! А це за період майже 15-ти років. Про що це свідчить? А ось про що. Якщо колективи названих архітектурних шкіл і надалі привозять малоконкурентні дипломні проекти, а при цьому викладачі там захищають дисертації, публікуються, читають лекції, ведуть заняття з архітектурного проектування, виконують навчальні плани, а освітньо-архітектурна громадськість і надалі збирається весь час завищувати їм результати на оглядах на користь корпоративних освітніх та професійно-цехових ідеалів, то все це неприродньо. Тут може бути два шляхи: або ж ставитися до всіх однаково, діяти в усьому за одними принципами і стандартами, або ж створити, скажімо, різні оглядово-конкурсні ліги. Знайшла школа сили архітектурно самовиразити рівень архітектурно-освітнього професіоналізму – просимо до вищої ліги, вищого рівня оглядово-конкурсної акредитації. Не знайшла – нехай представляє проекти на нижньому щаблі з поблажливішими умовами.

Усі наступні огляди – VII у 1998 році в Сімферополі, VIII у 1999 році в Полтаві, IX в 2000 році в Мокіївці не відрізнялися особливими концептуальними, чи ідеологічними мотиваціями. Для всіх стало зрозумілим те, що возити Україною конкурсні дипломні проекти в оригіналах та ще й з макетами накладно і незручно. В організаторів таке представлення робіт вимагає надзвичайно багато оглядових площ, чим забезпечені далеко не всі. В Полтаві, наприклад, стає помітним декоративний підхід у деяких комп’ютерних поданнях самих дипломних проектів. Використання комп’ютерних технологій звелось до використання програм під заставки проектних антуражів. (Безперечно, це не стосується шкіл, які традиційно використовували такі технології, наприклад, АРФ Полтавського Національного або ж Архітектурний інститут ОДАБА).

Деякими особливостями відрізнився огляд-конкурс дипломних проектів “Архпроект 2001” у Львові. Керівництво АРФ – тепер Інституту архітектури НУ “Львівська політехніка” – запропонував колегам формувати експозицію у вигляді планшетів, на яких подається зменшена копія оригінальних дипломних проектів засобами кольорових або чорно-білих фотографій, комп’ютерних видруків, ксерокопій.

Керівництво ІАРХ і Організаційний комітет до роботи огляду запросили також колег Львівської архітектурної школи з-за кордону: з візитовими лекціями виступили проф. В.Дурт

з Німеччини, проф. Ю.Волчок з Росії, проф. К.Семсрот, А.Гофер з Австрії, В.Жежерін з Києва, проф. Є.Устиянович з Польщі [12], [13].

Були заплановані науково-методичні наради, семінари тощо.

Новим кроком стала пропозиція в запрошенні та програмі персоналій для журі огляду-конкурсу, до складу якого рекомендувалися Президент Національної Спільки архітекторів України, Президент УАА, ведучі професори-педагоги та доктори-науковці з інших архітектурних шкіл. Також були запропоновані координатори секцій референтури, де окрім представників Львівської архітектурної школи майже в кожній секції рекомендувалося, на погляд львів'ян, інші ведучі педагоги-вчені з Києва, Одеси, Харкова, Дніпропетровська, Полтави, Мажівки. Сказати, що саме це нововведення було стовідсотково вдалим, зрозуміло, не можна хоча б тому, що через брак часу львів'яни так і не врахували побажання своїх колег з інших шкіл щодо складу журі і координаторів. Тобто затвердили всіх, кого самі ж і запропонували до обговорення. Якби не це, то в цілому крок львів'ян можна було б усіляко привітати, адже тут проглядалося бажання залучити до співпраці на усіх рівнях огляду-конкурсу найкращі архітектурно-освітні сили України. Деяко штучною видається тепер і пропозиція аж 14 спеціалізованих секцій (окремими секціями, за задумом львів'ян, стали наступні: "Історія та теорія архітектури", "Архітектурна критика", "Методика проектування", "Інтер'єр", "Архітектура села"). Тепер зрозуміло, що абсолютно нормальною була б пропозиція 4-5 основних секцій, в які б як підсекції увійшли усі вище названі. Наприклад, Архітектура будинків і споруд, Містобудування, Реставрація і реконструкція, Дизайн, Історія та теорія архітектури. Але і тут можна зрозуміти організаторів Х-ого огляду-конкурсу у Львові, бо вони хотіли якнайефективніше організувати роботу з цього форуму.

За формальними параметрами цей захід у Львові слід визнати вдалим. До огляду було виставлено 138 проектів з 13 архітектурних шкіл, 97 з яких нагороджено дипломами I-ого ступеня, 34 – дипломами II-ого ступеня.

Для порівняння, у Кишиневі в 1988 році, і Полтаві в 1990 році, відповідно було 234 і 300 робіт. А у Самарканді, в перехідний період, заекспоновано 260 дипломних проектів. І це приблизно від 50 архітектурних шкіл. У Харкові в 1995 році, коли суто український національний огляд-конкурс знову набув прагматичних рис, було представлено біля 70 робіт [1], [2], [3], [4], [9].

У роботі львівського огляду робилися спроби щодо демократизації процедури його проведення – це згадані попередні пропозиції журі і складу координаторів комісій. Цей же ж огляд підтвердив, що після майже 10 років становлення український національний огляд стабілізувався, що саме така діяльність потребує нових поштовхів для прогресу виражальних засобів кожної національної школи; що стабільного успіху досягають саме ті школи, яким вдалося зберегти свої власні самобутні професійно-освітні риси. Разом з цим відчувалося гальмування розвитку графічної культури і навіть ігнорування її найкращих засад, непослідовність і недостатність у розвитку перспективних напрямів, мінімалізація пошуку нових методичних засад.

XI-ий огляд-конкурс кращих дипломних проектів випускників архітектурних та художніх спеціальностей вищих навчальних закладів України відбувся у м.Дніпропетровську з 30 вересня по 5 жовтня 2002 року.

Фундатором і організатором огляду-конкурсу виступив Архітектурний факультет Придніпровської Державної академії будівництва та архітектури. І якщо в кількісному плані цей огляд-конкурс мало відрізнявся від огляду під номером X, що відбувся у Львові минулої осені в Інституті Архітектури НУ "Львівська політехніка" (у Львові виставлялося 138 проектів

загалом усіх освітньо-кваліфікаційних рівнів – магістрів, спеціалістів, бакалаврів, у Дніпропетровську – 133 роботи, також у Львові і в Дніпропетровську взяли участь усі тринадцять архітектурних шкіл України – інститути, факультети, кафедри зі Львова, Києва, Одеси, Харкова, Полтави, Макіївки, Сімферополя, Дніпропетровська), то в якісному, – в 2002 р., набули динаміки наступні тенденції: стало менше житлових проєктів – таких робіт було тільки сім, чотири з яких назвати житлом можна лише умовно, по промислових спорудах було підготовлено тільки дві дипломні роботи. Ще зли з експозицій проєкти дошкільних, навчальних, обслуговуючих, побутових будинків і споруд. Не були представлені роботи в напрямку монументальних, стильових, формально-образних архітектурних пошуків. Серед сакральних споруд було лише чотири проєкти і то не найкращих храмів. У найбільшій підсекції – “Громадських будинків і споруд” – проєкт клубу був лише один, музеїв – тільки чотири, стадіон – один, мотелей і готелей – п’ять. У цій секції домінували розважальні центри і комплекси. Їх було аж тридцять. Якщо порівняти всі названі типи будинків і споруд з тим, що проєктувалося в радянський час, то типологічно-жанрова палітра далеко не на користь сучасної української архітектурної школи – адже тоді проєктування велося в 17 групах громадських будинків, в які входило більше двохсот типів, і 700 видів різноманітних будинків. Але, безперечно, на огляді в Дніпропетровську були і здобутки. Наприклад, як завжди солідно, на високому професійному рівні виступили Київська і Полтавська архітектурні школи – Архітектурні факультети Київського Національного університету будівництва і архітектури і Полтавського Національного університету ім. Кондратюка. Перша школа відрізнялася цікавими пошуками в дизайні архітектурного середовища, друга – містобудівними проєктами. Актуальною роботою журі огляду визнало проєкти “Центр соціальної реабілітації” дипломанта Андрєєва Н. з Дніпропетровська, “Яхтклуб на 110 вітрильників в м.Києві” дипломантки Карасєвої О., “Громадсько-торговий комплекс в м.Одесі” дипломанта Курганова Д.

Краще порівняно з минулим роком виступила Львівська архітектурна школа. Проєктів, представлених у Дніпропетровську, було менше, ніж на минулому огляді у Львові – 14 проти 23, та всі Львівські проєкти отримали дипломи I-ого ступеня, а половині з них присуджено відзнаки. Окремими спеціальними грамотами за успішну роботу в галузі архітектурної освіти були відзначені кафедри “Містобудування” – завідувач доцент, кандидат архітектури Криворучко Ю.І., та кафедра “Реконструкції і реставрації архітектурних комплексів” – завідувач, доцент, кандидат архітектури Бевз М.В. Дипломами I-ого ступеня з відзнакою нагороджені роботи магістрів Лисенко О. “Реставрація вестибюльної групи приміщень у будинках кінця XIX – початку XX ст. у м.Львові” – керівники канд. арх., доцент Консулова Н.А., канд. арх. Рибчинський О.В.; Козака З. “Заїжджі двори Львова кінця XVIII – поч. XX ст.” – керівник канд. іст. н., доцент Долинська М.Л.; Югової О. “Містобудівельні передумови укладення місцевих правил забудови на прикладі м.Мостиська” – керівник канд. арх., професор Посацький Б.С. і роботи спеціалістів Зотова В. “Центр управління космічними польотами в м.Євпаторія” – керівник д. арх., професор Проскуряков В.І., Тихого А.; “Регенерація відкритих територій історичного центру м.Бережани” – керівники ст. викл. Максимюк Т.М. та канд. арх., доцент Бевз М.В.; роботу Іщук К. “Ландшафтно-просторові передумови місцевих правил забудови центру м.Дубно” – керівник канд. арх., доцент Криворучко Ю.І., також роботи бакалаврів Криворучко О. та Гук О. [14].

На мою думку, втратою для творчого спілкування на огляді була відсутність провідних педагогів-учених – професорів, докторів архітектури В.Г.Штольба, М.М.Дьоміна, В.І.Єжова, Л.М.Ковальського та І.О.Фоміна, а відсутність робіт і провідних педагогів кафедри “Містобудування” КНУБА взагалі знизила і організаційний, і науковий, і освітній рейтинг огляду.

Бо усе творче змагання містобудівної галузі звелось до діалогів поміж кафедрами “Містобудування” зі Львова і Полтави. Мені здається, що саме відсутність на огляді названих вище шанованих мужів призвело до того, що під час Дніпропетровського огляду не відбулося жодного-жодного (!) науково-методичного семінару, жодної наради, ані круглого столу.

Підсумовуючи усе сказане, можна зробити такі висновки: хоча ми і маємо 11-ти річний досвід, та робота над організацією і механізмом керування самим оглядом-конкурсом – ще попереду.

Які б, на мою думку, риси повинен мати, в майбутньому, справжній український огляд-конкурс архітектурних шкіл? Вони наступні.

Організаційні

Організатори конкурсу мали б висувати тему найбільш суттєву (житло, реконструкція, громадська споруда) та корисну для міста і регіону. На конкурс приїжджають студентські громади з керівниками. Під тему можна отримати кошти, частина яких піде на премії (перша, друга, третя, заохочувальні). Журі складається з представників усіх шкіл, плюс Академія, Спілка і патрон-замовник. Журі відкрито обирає голову.

Паралельно діє огляд дипломних робіт, курсових, наукових, пошукових. Своєрідний архітектурний “хепенінг” національної школи, Мала архітектурна Академія з круглими столами, семінарами, доповідями, і відповідно – з відзнаками.

У цьому випадку не буде місця кон’юктурі, захланності. Конкурс стане студентським і для студентів. А огляд буде оглядом!

Методичні

Головною проблемою залишається вибір стратегії, методики, заохочування. Досвід таких заходів виявив невідповідність не тільки наших студентів, але й самих викладачів, професійних архітекторів, особливо у творчих дискусіях та обговоренні робіт.

Переважає більшість конкурсів, які проводяться, обговорюються самими авторами та їх колегами за фахом. А якщо той чи інший конкурс привернув увагу громадськості, то професійне обговорення набирає рис стихійної суперечки. Настав час розробити єдині критерії щодо оцінювання робіт – кожної по секціях, напрямках, в цілому.

Координаційні

Конкурси підтвердили, що наша освіта – національна архітектурна школа – з оригінальним обличчям. І все ж таки мушу визнати, що конкурсна справа ще на аматорському рівні. Насамперед, нам слід створити спеціальну секцію, яка займалася б суто питаннями координації, популяризації і забезпечення конкурсної справи, секцію, в якій можна було б отримати будь-яку інформацію про конкурси. Як в Україні, так і за її межами. До неї повинні увійти люди професійні, наукові і творчі. Професійний рівень має бути таким високим, щоб міг дозволити її членам бути експертами у визначенні мети і завдань майбутніх конкурсів, їх тематики, у складанні програм, творчого рівня та ін. Для нашої освіти це є необхідним, адже вся світова практика базується на конкурсних підвалинах. А до цього повинні бути готові наші випускники, яким доведеться працювати в умовах конкуренції.

Експозиційні

Можна прийняти за основу форми експозицій, що була апробована у Львові і Дніпропетровську (з фотографій, ксероксів, комп’ютерних видруків), на планшетах. Правда, колись експозиції дарувалися в методичний фонд організаторам оглядів. Сьогодні це було б дорогим задоволенням. А от випуск спеціального буклету з найкращими проектами – річ цілком можлива. Вважаю, що такий буклет можна було б сформувати вже в наступний огляд-конкурс, в Харкові.

Творчий

Пригадується, що коли я був делегатом VIII з'їзду Спільки архітекторів України, ще тодішньої, советської, у Києві, під час засідання на трибуну піднявся один з гостей – архітектор з Прибалтики, здається, з Латвії. Окрім привітання, ця людина побажала нам, українським архітекторам, вже з IX з'їзду, нарешті говорити про архітектуру.

Переконалий, що і для нас настав час на оглядах говорити не про те, чи то бакалаврський, чи то магістерський диплом, скільки і яких повинно бути секцій, або ж членів журі. А говорити суто про Творчість і про Архітектуру. Не хочу подавати усім рекомендації, але гадаю, що переорієнтація національної архітектурної школи виключно на пошукові рішення вимагає також всебічної ілюстрації можливостей конструктивних рішень, орієнтацію і залучення науково-теоретичних розробок, використання у проектних рішеннях різноманітних будівельних і оздоблювальних матеріалів, пропозицій щодо нормування основних параметрів проєктованих споруд, пошук виразності архітектурних рішень з урахуванням національних і світових особливостей розвитку естетичних і культурних надбань.

Декларація наведених висновків і пропозицій зовсім не означає, що тільки вони і є правильними. Є й інші, і на мою думку слушні ідеї.

Скажімо, пропозиції доктора архітектури, професора Фомина І.О., який, провівши аналіз попередніх оглядів-конкурсів, констатує, що завдяки ініціативі їх організаторів на місцях поступово вдосконалюються форми та методи конкурсного відбору кращих проєктів та засоби стимулювання творчої та освіченої молоді.

Але між тим, мають місце також необґрунтовані нововведення, які іноді порушують основні вимоги щодо конкурсної оцінки дипломних робіт різних спеціальностей з врахуванням існуючої системи підготовки бакалаврів, спеціалістів, магістрів.

Таким чином, на думку Ігора Олександровича, виникає необхідність, не обмежуючи ініціативи організаторів оглядів-конкурсів на місцях, встановити основні вимоги щодо порядку їх організації та проведення. Ці пропозиції мають наступний вигляд:

1. Журі огляду-конкурсу визначається за пропозиціями президії УСА, за участю комісії з архітектурної освіти УСА та УМО Міносвіти та науки України.
2. Структура експозиції дипломних робіт та референтури визначається з врахуванням ступеневої освіти (бакалаврат, спеціалісти, магістратура) та існуючих загально-визнаних спеціальностей (містобудування, архітектура будівель та споруд, дизайн архітектурного середовища), а також спеціалізацій (архітектура житлових, громадських, промислових будинків та споруд, ландшафтна архітектура, архітектура сільських поселень, реставрація та реконструкція будівель тощо). При цьому враховується кількість певних робіт з кожної спеціальності (спеціалізації).
3. Головною умовою розгляду магістерських робіт є наявність науково-дослідницької частини, на яку складається рецензія науковцем відповідної спеціальності.
4. Склад спеціалізованих секцій референтури визначається на місцях за власними бажаннями присутніх учасників огляду-конкурсу.
5. Голови спеціалізованих секцій референтури обираються на їх першому засіданні.
6. Оцінку проєктів референтурою рекомендується проводити за бальною системою за узгодженими ознаками та якісними критеріями.
7. Остаточна оцінка проєктів проводиться журі огляду-конкурсу за рекомендаціями голів спеціалізованих секцій референтури.

Є багато й інших думок, щодо реформації та активізації конкурсної справи, які заслуговують на серйозну увагу і освітян, і функціонерів, і практиків. Але формат видання не

дозволяє висвітлити їх вже зараз, у цій статті. Хотілося б, щоб уже наступної осені, на огляді в Харкові, все що наші колеги вважатимуть раціональним з наведеного у статті, знайшло застосування у будь-якій формі, адже цього вимагає наша дійсність.

З новим століттям настав час для того, щоб українське суспільство якнайбільше почало цікавити розвиток теоретичної архітектурної думки та освіти, тобто архітектурної теорії, або, якщо завгодно – філософії архітектури – розвиток, який не завжди і не відразу знайде собі адекватне реальне втілення. Просто є необхідним, аби такий розвиток очолив, можливо, комітет, секція, навіть підрозділ в Уряді, сформований з експертів архітектурних шкіл, НСАУ, УАА. Слід на урядовому рівні прийняти скажімо програму “Архітектурна освіта”, яка була б сформована з концепції, мети і критеріїв вимог для архітектурної освіти майбутнього.

З досвіду організації архітектурної діяльності є підстава стверджувати, що тільки таким чином можна буде створити інфраструктуру архітектурної науки і освіти, інтегровану в світовий досвід, науку і освіту, які з соціокультурної і професійної проблем перетворюються в інструмент розвитку самої Архітектури і Держави.

1. Каталог Всесоюзного смотра-конкурса дипломных проектов архитектурных вузов и факультетов / СА СССР, под ред. Е. Чучмаревой, А. Степанова. – Москва, 1991; 2. Проскуряков В. Підсумки огляду-конкурсу дипломних проектів архітектурних шкіл у 1990 році // Ратуша. – 1990. – 4 січня. – С. 4-5; 3. Проскуряков В. Архітектура: Воскресіння, відкриття, мистецтво // Просвіта. – 1991. – №37(57). – С. 4-5; 4. Плишкин В., Белоконь А., Моргун Б. и др. Всесоюзный смотр-конкурс дипломных работ // Архитектура СССР. – 1990. – №1, январь-февраль. – С. 76; с. 77; с. 78; с. 79; с. 88; 5. Проскуряков В., Черкес Б. Дім нашого друга // Просвіта. – 1993. – №2(96). – С. 7; 6. Проскуряков В., Черкес Б., Мар'єв П., Бевз М. Львівська архітектурна школа // Львівський політехнік. – 1992. – №12(2018). – С. 4-5; 7. Проскуряков В. Архітектура і екологія. Простір проти стресу // Ратуша. – 1993. – №116(438). – С. 6; 8. Проскуряков В. Конкурсні справи як елемент навчання і не тільки // Львівський політехнік. – 1994. – №20(2063). – С. 7; 9. Проскуряков В. Про огляди-конкурси дипломних проектів випускників архітектурних шкіл. Якими ми хотіли б їх бачити в майбутньому // Львівський політехнік. – 1995. – №28. – С. 3-5; 10. Проскуряков В. Закладаємо підвалини архітектурної думки // Львівський політехнік. – Спец. випуск. – 1994. – С. 4; 11. Проскуряков В. Архітектурні конкурси. Дебюти осені 95, весна 96 // Маєстро. – 1996. – №1. – С. 10-11; 12. “Архпроект 2001”: проблеми, здобутки, перспективи // Просвіта. – 2001. – №6(238). – С. 7; 13. Чабанюк О. Архпроект 2001 // Будуємо інакше. – 2001. – №5-6. – С. 33-48; 14. Проскуряков В. Львівська Архітектурна школа в ХІ огляді-конкурсі дипломних проектів // Просвіта. – 2002.